

SPOTKANIA MEDIEWISTYCZNE

Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa, ul. Nowy Świat 72: Pałac Staszica, sala 144

28

Mikołaj z Wilkowiecka

5-6 kwietnia 2018 (czwartek-piątek)

Program

► CZWARTEK ►

10,30–12,00 I sesja Wykład

1. **Johann Wolfgang Niklaus** – *Między Antropologią, Liturgią a Historią - Dramaty liturgiczne w praktyce Scholi Węgajty.*

12,00–12,30 Przerwa

12,30–14,00 II sesja Środowisko artystyczne

2. **Ryszard Knapiński** – *Misterium na Boże Ciał jako źródło literackie do wyjaśnienia typologicznej ikonografii Credo Apostolorum w sztuce średniowiecznej. Wstępny etap badań.*
3. **Dorota Vincûrková** – *Brzydota pasji, piękno Zmartwychwstałego. Wizerunki Chrystusa w „Rozmyślaniach dominikańskich” oraz w „Historii o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim” Mikołaja z Wilkowiecka.*
4. **Piotr Bering** – *Łacina i polszczyzna w Historii. Przypadek, gra czy świadoma decyzja?*

14,00–15,30 Długa przerwa

15,30–17,00 III sesja Inny Mikołaj

5. **Paweł Stępień** – *Mikołaj z Wilkowiecka jako XVI-wieczny kaznodzieja (Flores sermonum, 1579).*
 6. **Dorota Gacka** – *Historia o św. Stanisławie Mikołaja z Wilkowiecka. Próba określenia charakteru tekstu i jego związków z wcześniejszym piśmiennictwem o św. Stanisławie.*
 7. **Katarzyna Janus** – *„Ubiory, naczynia, żywioły, które co znaczą”. Semiotyka przestrzeni w traktacie Mikołaja z Wilkowiecka O mszy świętej opisanie...*
 8. **Marcin Świerczyński** – *Wilkowiecko. Ojczyzna Mikołaja z Wilkowiecka.*
- **19,00 Teatr Oratorium – Przedstawienie Historii**
 - **Słowo wstępne – prof. Jan Okoń**
 - **Po przedstawieniu** – Uroczystość wręczenia odznak Stowarzyszenia Mikołaja z Wilkowiecka

10,00-11,30 IV sesja Panel

Mateusz Olszewski z przedstawicielami zespołu twórców i wykonawców spektaklu w Oratorium – [Panel autoprezentacji i dyskusji nad przedstawieniem]

11,30-12,00 PRZERWA

12,00-14,00 V sesja Analizy

9. **Jarosław Bedyniak** – *O strukturze świata przedstawionego w "Historyi".*
10. **Witold Wojtowicz** – *Aspekty performatywne a prawda przedstawienia w „Historyi” Mikołaja z Wilkowiecka .*
11. **Jacek Kowzan** – *Apokryficzne chrystofanie w części IV Historyi o chwalebnym zmartwychwstaniu Pańskim i ich potencjał dramaturgiczny.*
12. **Andrzej Dąbrówka** – *Wątek rekapitulacyjny u Mikołaja z Wilkowiecka.*

14,00-14,30 PRZERWA

14,30-16,00 VI sesja Porównania

13. **Michał Kuran** – *Świadkowie Męki Pańskiej — o relacji między Pamiątką krwawej ofiary Abrahama Rożniatowskiego a Dyjalogiem abo Rozmową Grzesznego człowieka z Anjoły Marcina Paszkowskiego*
14. **Krzysztof Obremski** – *Miedzy Rakowem a Rzymem: Wacława Potockiego Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim.*
15. **Patryk Kencki** – *"Historyja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim" w reżyserii Piotra Tomaszuka*

16,00-17,00 Dyskusja końcowa ►

Organizatorzy: A. Dąbrówka (IBL PAN), W. Wojtowicz (USz)
Partnerzy: Teatr Oratorium, Stowarzyszenie Mikołaja z Wilkowiecka

AKTUALNY PROGRAM I STRESZCZENIA <http://www.mediewistyka.pl/content/view/12345/12345.html>
DOTYCHCZASOWE ZEBRANIA <http://www.mediewistyka.pl/spotkaniamediewistyczne2002-2013.pdf>

28 SPOTKANIA MEDIEWISTYCZNE

streszczenia

Maciej Gąsiorek – [otwarcie etiudą aktorską]

Jan Okoń – [wykład wprowadzający]

Mateusz Olszewski z przedstawicielami zespołu twórców i wykonawców spektaklu w Oratorium – [Panel autoprezentacji i dyskusji nad przedstawieniem – piątek rano]

.....

Jarosław Bedyniak – *O strukturze świata przedstawionego w "Historyi".*

Wydaje się, że jest to zagadnienie ważne, i dotąd należycie nieopracowane (drobne wzmianki w studiach Okonia i we wstępie do BNu). Wchodzi tu, jak wiadomo, cała problematyka teoriopoznawcza; kwestia czasu, przestrzeni, motywacji, koncepcja człowieka i problem relacji widz - aktor. Chciałbym na potrzeby wystąpienia konferencyjnego porównać pod tym kątem tylko archetyp, czyli redakcję A (dzieło Mikołaja), z jego przeróbką Dachnowskiego, tj. wersją C. Myślę, że może to pokazać zmiany, jakie dokonywały się na przestrzeni epok w zakresie konwencji artystycznych i koncepcji antropologicznych. Natomiast docelowo, przygotowując tekst do tomu, będzie można włączyć w pole obserwacji także pozostałe redakcje tego misterium.

Piotr Bering – *Łacina i polszczyzna w Historyi. Przypadek, gra czy świadoma decyzja?*

Zagadnienie dwujęzyczności misterium szczególnie intensywnie analizowane w teatrze francuskim, nie cieszyło się zainteresowaniem polskich badaczy. Warto dodać, że do rzadkości należą także prace poświęcone tej problematyce w odniesieniu do dorobku niemieckojęzycznego (Wimmer 1974). Dopiero artykuł Bažila (2012) wprowadza nowe spojrzenie w analizę dwujęzyczności. Bažil zauważył, że relacja między językiem wernakularnym a łaciną przebiegała inaczej we francuskim, a inaczej w niemieckim obszarze językowym. Brak podobnych badań w odniesieniu do języków słowiańskich. Należy zanalizować sposób wzajemnego funkcjonowania obu kodów językowych. Czy łacina pełniła wyłącznie funkcję języka technicznego, czy jej używanie jest może wynikiem przemyślanej decyzji. Jeśli tak – to może uda się wyjaśnić jej motyw.

Andrzej Dąbrówka – *Wątek rekapitulacyjny u Mikołaja z Wilkowiecka*

Poszukując ogólniejszej pobożnościowej funkcji Mikołajowego misterium rezurekcyjnego dostrzegamy sygnały myślenia podyktowanego przez estetykę rekapitulacji (wykłada ją *Teatr i sacrum w średniowieczu*, r. IV).

I po dziś dzień ludzie wierni
Po wszystkim świecie nabożni,
Weselą się i radują,
Gdy to sobie spominają
Stworzenia zaś nierozumne,
Wciórnostkie te rzeczy ziemne,
Też po sobie pokazują,
Iż się stąd nieco radują

Estetyka rekapitulacji podporządkowuje zachowania wiernych obowiązkom kościołotwórczym. Zachowania i działania wiernych i ich pasterzy (a nawet „stworzeń nierozumnych”) służą zebraniu wszystkich w mistycznym cieple „pod jedną głową”, którą jest zmartwychwstały Chrystus. Jak zatem twórcy przedstawień misteryjnych wypełniają ten obowiązek „wpisywania do żywych serc” pamięci o Zmartwychwstaniu i wiary w życie wieczne?

Dorota Gacka – *Historyja o św. Stanisławie Mikołaja z Wilkowiecka. Próba określenia charakteru tekstu i jego związków z wcześniejszym piśmiennictwem o św. Stanisławie.*

1. Historia św. Stanisława w ogólnym zarysie (krótko, być może z prezentacją ilustracji z druku 1578 i 1585).

2. Piszący o św. Stanisławie przed Mikołajem z Wilkowiecka (obecnie wiemy, że temat ten podejmowali: Gall Anonim, Wincenty Kadłubek, Wincenty z Kielczy / Kielc, Kronika Wielkopolska, Jan Długosz w *Annales* i *Vita s. Stanislai*, Kallimach, Rudolf Agricola, Paweł z Krosna. W referacie pragnę zestawić tę listę z listą, którą przytacza wydawca *Historii o św. Stanisławie*: jest ona skromniejsza. Warto tu też nadmienić, że wszyscy ci autorzy opisywali historię św. Stanisława po łacinie: Mikołaj z Wilkowiecka byłby więc pierwszym autorem, który przedstawił te wydarzenia po polsku.)
3. Stan badań nad utworem (Bibliografie o. Romualda Gustawa, Aleksandry Witkowskiej / Joanny Nastalskiej, Nowy Korbut i Dawni pisarze polscy wskazują, że utwór ten stanowi białą plamę na mapie badań. Notuje się jego obecność, nie notuje się żadnych opracowań).
4. Stan zachowania utworu (Tu do końca nie jestem pewna, ale wygląda na to, że zarówno pierwodruk, jak i drugie wydanie, które wyszły z drukarni Szarffenbergera, nie zachowały się. Kartę pierwszego i całość drugiego wydania znamy z facsimile wykonanego w 1880 r. (???) Wskazują na to *metadata* Biblioteki Jagiellońskiej umieszczone przy skanach dostępnych on line. Rzeczą wymaga chyba obszerniejszej kwerendy.)
5. Próba określenia charakteru tekstu (Na karcie tytułowej czytamy: „Historyja o S. Stanisławie biskupie krakowskim, patronie polskim. Przedtym łacińską rzeczą przez uczciwego K. Jana Długosza ... szeroko opisana a teraz polskim językiem ... krótko zebrana i opisana”. Niewątpliwie utwór ten powstał w oparciu o Długosza. Problem jednak w tym, że Długosz poruszał ten temat dwukrotnie: w *Annales* i w *Vita s. Stanislai*. Trzeba więc zadać pytanie, który z tych utworów stanowił dla Mikołaja podstawę. Drugie pytanie to, czy Mikołaj dokonał wiernego przekładu czy też sporządził parafrazę tekstu Długoszowego i jaki jest zakres zmian. O. Romuald Gustaw w swojej bibliografii zaklasyfikował ten utwór jako przekład *Vita s. Stanislai*. Pobieżny jednak ogląd obu utworów zdaje się na to nie wskazywać: inna jest choćby segmentacja obu utworów, nieco inny układ wydarzeń, zupełnie inny układ cudów.)
6. Transkrypcja (typu C) kluczowych fragmentów wraz z jej zasadami. Być może również zestawienie jej z łacińskim tekstem Długosza.

Katarzyna Janus – „Ubiory, naczynia, żywioły, które co znaczą”. Semiotyka przestrzeni w traktacie Mikołaja z Wilkowiecka *O mszcy świętej opisanie...*

W tekście zostanie omówiony traktat liturgiczny Mikołaja z Wilkowiecka *O mszcy świętej opisanie. I o tajemnicach przedniejszych, ceremoniach ku niej należących*, wydany w roku 1586 w Krakowie (oficyna Szarffenbergera). Ten zwięzły, napisany po polsku wykład mszy powstał w oparciu o szczegółowe opracowanie Mikołaja, przeznaczone najpewniej dla duchownych, którego autograf zat. *Interpretatio missae ex variis auctoribus* znajduje się w Bibliotece Jasnogórskiej. Znajdujemy tam szereg mało znanych szczegółów liturgii staropolskiej, które z uwagi na bogatą symbolikę i teologiczny przekaz, są atrakcyjne w obszarze badań nad duchowością późnego średniowiecza, jak również we współczesnych badaniach dotyczących poetyki przestrzeni.

W studium zostaną wskazane oraz poddane interpretacji konteksty teologiczne i kulturowe.

Patryk Kencki – „Historyja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim” w reżyserii Piotra Tomaszuka.

Ryszard Knapieński – *Misterium na Boże Ciał jako źródło literackie do wyjaśnienia typologicznej ikonografii Credo Apostolorum w sztuce średniowiecznej. Wstępny etap badań.*

Szereg lat zajmowałem się badaniami nad ikonografią *Credo Apostolorum w sztuce*. Zorganizowałem na ten temat kilka konferencji, których materiały zostały wydane drukiem, a ponadto opublikowałem szereg artykułów (także w językach obcych) z tego obszaru badawczego. Jak dotychczas jednym z mniej przebadanych zagadnień okazał się związek tej ikonografii z tekstami literackimi, a w szczególności ze średniowiecznymi misteriami. W ikonografii *Credo Apostolorum* występują kompozycje zbudowane na figurze typologii biblijnej, polegającej na tym, że wypowiedzi proroka ze Starego Testamentu odpowiada apostoł z repliką, w której zawarte jest odpowiednie sformułowanie artykułu wiary. Prowadzona kwerenda doprowadziła między innymi do odkrycia XV-wiecznego tekstu misterium na Boże Ciał, odnalezione pod koniec XIX w., w archiwum parafialnym we wsi Künzelsau we Frankonii-Wittemberdze. W 1892 r. Teiel Mansholt obronił doktorat na temat tego rękopisu w Uniwersytecie w Marburgu i wydał go drukiem w drukarni uniwersyteckiej – Teiel Mansholt, *Das Künzelsauer Fronleichnamsspiel*, Marburg 1892. W rozprawie znalazłem odpowiednie teksty ilustrujące typologiczną ikonografię *Credo Apostolorum*.

Jacek Kowzan – *Apokryficzne chrystofanie w części IV Historii o chwalebnym zmartwychwstaniu Pańskim i ich potencjał dramaturgiczny.*

Wystąpienie jest planowane jako kontynuacja pytań postawionych w moim artykule o kolejności wydarzeń zbawczych w części IV *Historii* („Zstał do piekiel, trzeciego dnia zmartwychwstał”? – glosa do „Historii

o chwalebnym zmartwychwstaniu Pańskim"). Dotyczyć będzie dramaturgicznej potencji motywu *descensus* rozgrywającej się na poziomie słów i gestów, teologicznej i dramaturgicznej wymowy pustego grobu czy też wprowadzenia do partii finalnej cz. IV apokryficznej chrystofanii. Rozważania będą dotyczyły ikonograficznego i teologicznego zaplecza tych elementów (Pseudo-Bonawentura czy Ferreriusz, którego pisma Mikołaj z Wilkowiecka najprawdopodobniej znał), a także określać się będą wobec ustaleń dawniejszych (Brückner, Okoń), jak i nowszych (Dąbrówka, Sulewski).

Michał Kuran – Świadkowie Męki Pańskiej — o relacji między *Pamiętką krwawej ofiary* Abrahama Rożniatowskiego a *Dyjałogiem abo Rozmową Grzesznego człowieka* z *Anjoły* Marcina Paszkowskiego

Johann Wolfgang Niklaus – *Między Antropologią, Liturgią a Historią - Dramaty liturgiczne w praktyce Scholi Węgajty*.

Krzysztof Obremski – Między Rakowem a Rzymem: Wacława Potockiego *Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim*.

Mikołaja z Wilkowiecka *Historija o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim* oraz Wacława Potockiego *Dialog o Zmartwychwstaniu Pańskim* współtworzą relację, którą najtrafniej wyrazi formuła Macieja Kazimierza Sarbiewskiego „niezgodna zgodność”. Argument wywiedziony „z biografii” Potockiego może być przesłanką konfesyjnej interpretacji *Dialogu*. Jego kontekst był stanowiony katolicko-ewangelickimi sporami o sztukę religijną. Dwa najważniejsze problemy: apokryficzna „luka” i jej wypełnianie (przeciwieństwo: dialog - misterium) oraz kontrast między teatralną pompą *Historii...* a Potockiego wiernością hasłu „Sola Scriptura”.

Paweł Stępień (Warszawa) – Mikołaj z Wilkowiecka jako XVI-wieczny kaznodzieja (*Flores sermonum*, 1579).

Referat odsoni, na ile kazania Mikołaja z Wilkowiecka zakorzenione są w tradycjach XVI-wiecznego kaznodziejstwa, a na ile w tradycjach wcześniejszych. Ukaze zarazem, czy i jak kontekst ten oświecła *Historję...*

Marcin Świerczyński – *Wilkowiecko. Ojczyzna Mikołaja z Wilkowiecka*.

W swojej prezentacji chciałem w dużym skrócie przedstawić najważniejsze wątki historii Wilkowiecka z uwzględnieniem obecnego kultywowania pamięci o Mikołaju z Wilkowiecka przez lokalną społeczność.

Dorota Vincûrková – *Brzydota pasji, piękno Zmartwychwstałego. Wizerunki Chrystusa w „Rozmyślaniach dominikańskich” oraz w „Historii o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim” Mikołaja z Wilkowiecka*

W wystąpieniu analizować będę dwa wizerunki Jezusa: umęczone ciało Chrystusa z *Rozmyślań dominikańskich* oraz obraz Chrystusa-Człowieka-Króla, który wyłania się z *Historii o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim* Mikołaja z Wilkowiecka.

Rozważaniom poddam obecne w tekstach kreacje postaci Chrystusa w kontekście kategorii czystości oraz nieczystości w ujęciu Mary Douglas (*Czystość i zmaza*). Ta perspektywa pomoże – przy uwzględnieniu różnicy w gatunkach tekstów, czasu ich powstania oraz tradycji, z których się wywodziły – zauważyć zmiany w sposobie opisywania postaci (ciała) Zbawiciela. Postać Mesjasza wykreowaną w *Rozmyślaniach dominikańskich* rozpatrzę również w kategorii „kozła ofiarnego” opisanej przez René Girarda (*Kozioł ofiarny*).

Odmienne niż w *Rozmyślaniach dominikańskich* ukazany jest Chrystus w *Historii o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim*. W wizerunku tym brakuje opisów makabrycznych, nawet wspomnienie Maryi o śmierci jej Syna zawiera tylko nieprecyzyjną deskrypcję ciała Jezusa zawieszonego na krzyżu. Nie jest on także narażony na jakiekolwiek nieczystości – w kontekście jego osoby pojawia się tylko ofiarnicza krew. Estetyka brzydoty (czy makabry) nie pojawia się w dramacie w odniesieniu do postaci Mesjasza. Inny jest status postaci Jezusa w społeczeństwie (oraz odmienna perspektywa jego ofiary), co również opiszę, korzystając z ustaleń Girarda.

Zawarte w obu utworach obrazy ciała Mesjasza analizować będę z uwzględnieniem zmian kulturowych zachodzących w społeczeństwie XVI wieku.

Witold Wojtowicz – *Aspekty performatywne a prawda przedstawienia w „Historii” Mikołaja z Wilkowiecka*.